

Karol Medňanský

**GEORG PHILIPP TELEMANN (1681-1767) „SINGE-,
SPIEL-, UND GENERALBASS-ÜBUNGEN”
(TWV 25:39-85) CÍMŰ MŰVE PEDAGÓGIAI MUNKÁS-
SÁGÁNAK TÜKRÉBEN
(Halálának 250. évfordulója tiszteletére)**

Bevezetés

A zenei későbarokk korszakban Németországban a zenepedagógia rendkívüli fejlődésen megy keresztül mind a hangszeres, mind a vokális zene területén. Ez azzal függ össze, hogy a zene nemcsak a magasabb nemesi osztályok, de a feltörekvő polgári rétegek műveltségének is kötelező részévé vált, akik ott-honi környezetben aktívan hódoltak a zenélésnek. A zene nem utolsósorban az egyházi szertartások része is, főleg az evangélikusok körében, ahol a reformáció hatására kivételezett helyzetbe kerül. A zeneoktatást főleg magántanárok végzik, akiknek komplex zeneoktatói személyisége magába foglalja a zeneszerzői, karmesteri, előadói, zene-elméleti, pedagógiai és menedzseri tartalmakat is.

Ebben a korszakban – a 18. század első felében – elméleti traktátusok (értekezések) egész sora születik olyan jelentős zeneteoretikusok tollából, mint Johann Andreas Werckmeister (1645-1706), Johann David Heinichen (1683-1729), Johann Mattheson (1681-1764), Leopold Mozart (1719-1787) és mások. Ezeknek a szerzőknek az elméleti munkái a zenepoétika ismeretének kiapadhatatlan forrása annak teljes komplexitásában a 18. század első felében. Ezek mellett a jelentős zeneteoretikusok mellett ebben a korszakban olyan zeneszerzők és pedagógusok is tevékenykedtek, akik a zeneművészet rejtelmébe való bevezetés folyamán hangsúlyt fektettek a gyakorlati, módszertani kérdésekre is. Közöttük minden bizonnyal Georg Philipp Telemann játszik vezető szerepet. Olyan személyiségről van szó, akit a közelmúltig nem becsültek megfelelően. Ennek okát rendkívüli zenei termékenységében látjuk, hiszen több mint 3300 művet¹ alkotott. Annak ellenére, hogy már életé-

¹ Telemann műveinek a fentiekben jelölt mennyiségét a világon a legjelentősebb, Telemann életének és műveinek kutatásával foglalkozó tudományos intézmény, a Magdeburgi Telemann Centrum tartja nyilván.

ben nagyra értékelték tevékenységét, és az egyik legjelentősebb európai zeneszerzőnek ismerték el, firkásznak (Vielschreiber) tartották. A Magdeburgi Telemann Centrum által kezdeményezett legutolsó, életét és munkásságát elemző kutatás eredményei bizonyítják, hogy Telemann nemcsak a 18. század első felének, hanem a zenetörténet egészének kivételes zeneszerzője is egy személyben, és egyre gyakrabban említik nevét Johann Sebastian Bachhoz (1685-1750) mérhetőnek. A zenetörténészek egyre inkább figyelemmel kísérik Telemann pedagógiai jellegű munkáit. Ezzel kapcsolatban megjegyezzük, hogy a diákok zenei és technikai felkészültségétől függően Telemann több, általunk nem megnevezett kamaraművét is érdemes használni a zeneoktatás során.

A fentiekből következően tanulmányunk tárgya G. Ph. Telemann pedagógiai jellegű munkásságának áttekintése azzal a fő céllal, hogy bemutassuk a *Singe-, Spiel-, und Generalbass-Übungen* TWV 25:39-85 c. gyűjteményben található 48, a szerző által áriának nevezett, az ének oktatásnál használható módszertani fogásokat. A téma feldolgozásakor Hans Rudolf Jung, Villi Kahl, Werner Menke, Siegbert Rampe és más zenetörténészek kutatásaira támaszkodtunk, munkánkban továbbá a történeti, komparatív és az analitikus-szintetikus módszert alkalmaztuk.

1) Zenepedagógia a 17. és 18. század fordulóján

Észak-Németországban a zenepedagógia az 1700-as évek körül olyan interdiszciplináris jellegű terület volt, mely egyenértékű elemként integrálta magába a szociális-történelmi és kulturális szférát. Németországban a 18. század elején kezdik a zenélést jelentős mértékben művelni a városi polgári körökben, nemcsak az olyan nagyvárosokban, mint Hamburg, Lipcse, Frankfurt². A zenei élet szervezésében fontos szerepet játszott a korabeli kántorok és karmesterek zenepedagógiai tevékenysége is egész Németország területén. Georg Philipp Telemann³ tevékenységének legjelentősebb helyszíne a 30 éves háború következményeitől megkímélt Hamburg városa volt, ahol már a 17. század második felében virágzott a zenei élet. Ez volt a jellemző az öt hamburgi főtemplom – Szent Péter, Szent Miklós, Szent Katalin, Szent Jakab és

² Jung, 1980, 8.o.

³ G. Ph. Telemann 1721-től működött ebben a városban kántorként egészen az 1767-ben bekövetkezett haláláig. Ez idő alatt Hamburg Johaneum nevű, legjelentősebb, elsősorban hangszeres zeneoktatással és énekes-képzéssel foglalkozó iskolájában tevékenykedett, ahol a diákok és laikus érdeklődők zenei művelésével foglalkoztak. Egyidejűleg művészeti igazgatója volt öt hamburgi evangélikus főtemplomnak, e mellett a hamburgi Libapiacon található Opera művészeti igazgatója és karmestere (Jung 1980, 13-16.o.).

Szent Mihály templom – zenei életére is. 1721-ben történt funkcióba lépésekor G. Ph. Telemann is az öt főtemplom zeneigazgatója lett⁴. G. Ph. Telemann előtt jelentős zenészek egész sora tevékenykedett ezekben a templomokban orgonistaként, többek között az idős Jacob Praetorius (kb. 1530-1586), aki 1558-tól volt alkalmazásban a szent Jakab templomban, majd posztját halála után fia, Hieronymus (1560-1629) vette át. Másik fia, Johann (kb. 1595-1660) Amszterdamban tanult Jan Pieterszon Sweelinck orgonistánál (1562-1621), később orgonistaként helyezkedett el a Szent Miklós templomban. A többiek közül még a holland Johann Adam Reinckent (1643-1722) és Vincent Lübecket (1654-1740) említjük meg. Amikor G. Ph. Telemann 1721-ben Hamburgba érkezett, a következő orgonisták dolgoztak a városban: a Szent Péter templomban Andreas Kellner (1649-1724), a Szent Miklós templomban Vincent Lübeck, a szent Katalin templomban Johann Adam Reincken, a Szent Jakab templomban Johann Joachim Heitmann (1688-1727) és a Szent Mihály templomban Jacob Wilhelm Lustig (1679-1721). Meg kell még említeni Georg Schlingmannt (?-1725), aki a Dömbön orgonált. A reprezentatív állásnak számító karmesteri posztot G. Ph. Telemann előtt betöltő karnagyok közül érdemes megemlíteni Thomas Selle-t (1599-1663), aki 1641-től töltötte be ezt az állást. Őt 1664-től Schütz növendéke, Cristoph Bernhard (1628-1692) követte, aki azonban 1674-ben Drezdába távozott, ahol segédkarnagyként működött. A megüresedett állást Joachim Gerstenbüttel (1647-1721)⁵ nyerte el. Az egyházi alkalmakon játszó barokk zenekar a 18. század elején összesen 21 zenészből állt: 8 toronyzenész, 10 énekkari énekes, 1 billentyűs hangszereken játszó zenész és még két zenész. A 17. és 18. század fordulóján rendkívüli virágzásnak indult az operajátás, ugyanis Hamburg volt az első német város az Alpoktól északra, amely 1678-tól saját nyilvános operaházzal rendelkezett. A városban e mellett több nyilvános koncert

⁴ Georg Philipp Telemann többféle érdekes tevékenységet folytatott Hamburgban. 1728-tól Németországban elsőként adott ki zenei folyóiratot *Getreue Musik-Meister/A zene hűségese mestere* címmel. E mellett saját műveket is kiadott, 1725-1740 között összesen 47 saját szerzeményt. Mindaddig egyetlen zeneszerző sem adott ki ilyen mennyiségű művet. Ennek köszönhetően úgy a laikus zenekedvelők, mint a professzionális zenészek körében nagyon kedvelt és népszerű lett. Műveit még életében Németországon kívül Franciaországban, Angliában, Oroszországban és más országokban is játszották. Rendkívül termékeny zeneszerző volt, akinek jelenleg ismert műveinek száma több, mint 3300, ezek közül több, mint 2500 egyházi mű. Ellenfelei közül sokan már életében firkásznak kiáltották ki. Ez a jelző a közelmúltig rajta maradt.

⁵ Joachim Gerstenbüttel Wittenbergben tanult teológiát. 1675-ben a Johanneum kántora és az öt hamburgi főtemplom zeneigazgatója lesz. Ebben a középkori városban, mely egyben jelentős német kereskedelmi centrum is volt, 46 évig tevékenykedett, pontosan annyi évig, mint az őt követő G. Ph. Telemann (Rampe 2017, 199.o.).

megtartására alkalmas terem is volt, ahol passiókat is bemutattak. Ezek közé tartozott a 2000 fő⁶ befogadására alkalmas úgynevezett Drillhaus, amely 1671-ben kezdte meg tevékenységét.

A zenepedagógia is jelentős fejlődésnek indult. Akkoriban a zeneoktatás szorosan összefonódott a táncművészeti oktatással. A zenei műveltséget magántanároknál⁷, nyilvános és fél-nyilvános iskolákban lehetett megszerezni. Az egyházi és világi műveltség egyenrangúnak számított. Jelentős, Hamburgban tevékenykedő zenepedagógus volt Johann Theile karnagy (1646-1724)⁸ és Charles des Hayes táncmester. A nyilvános iskola legjelentősebb zenepedagógusa Joachim Gerstenbüttel volt. Ő a korabeli hagyományokkal összhangban a zenét tudományként fogja fel.⁹ Fő pedagógiai elve, hogy az ének képezi a zene összes területének alapját. Joachim Gerstenbüttel halála után G. Ph. Telemann¹⁰ lép elődje nyomdokaiba nem csupán abban az értelemben, hogy átveszi hivatalát, hanem abban is, hogy néhány pedagógiai elvének követőjévé válik.

G. Ph. Telemann elődjéhez hasonlóan hangsúlyozta az énektanítás jelentőségét a komplex zenéértelmezés tekintetében. Telemann énekléshez való viszonyáról és az ének jelentőségéről vallott nézeteiről sokat elárul ez a kijelentése: „*Singen ist das Fundament zur Music in allen Dingen*”¹¹ (*Az ének jelenti a zene minden területén az alapot*). Az ének fontosságának hangsúlyozása G. Ph. Telemannnál abban is megnyilvánul, hogy a hangszeres játék is az éneken alapul és függ is tőle.¹² Ezeket a téziseket mind vokális, mind instrumentális pedagógiai műveiben nyomon követhetjük. Az ének fontosságának hangsúlyozása a tanítási folyamat során is megnyilvánult, amikor a hamburgi latin Johanneum iskolában tanított. Ez a hozzáállás azért is fontos volt, mert a Telemann vezette templomokban a vasárnapi istentiszteleteken¹³ a tanulók is szerepeltek, ezért is szükség volt megbízható felkészítésükre, énektudásukra.

⁶ Rampe 2017, 195-201.o.

⁷ Hamburgban viszonylag sok magán zenetanár működött. 1728-ban például több mint 150 zenepedagógust tartottak számon (Rampe 2017, 201.o.).

⁸ Johann Theile Lipszében és Hallében jogot tanult, zenét pedig Weissenfelsben Heinrich Schütznel. Több német városban tevékenykedett orgonistaként, pedagógusként és karnagyként (Seeger 1981, 794.o.).

⁹ A zenét a 18. század első harmadában a matematikához szorosan kapcsolódó tudománynak tartották.

¹⁰ G. Ph. Telemann Joachim Gerstenbüttel halála után pályázat nélkül elnyerte a zeneigazgatói posztot. (Rampe 2017, 193.o.).

¹¹ Rackwitz 1981, 17. o.

¹² Ezt az elvet követi ma is a hangszeres játék – úgy játssz, mintha énekelnél.

¹³ Petzold 1975, 106-108. o.

2) Georg Philipp Telemann pedagógiai művei

Georg Philipp Telemann¹⁴ hosszú és termékeny élete során különös figyelmet szentelt pedagógiai¹⁵ műveinek. Az összes ilyen jellegű kompozíciójában ortodox módon ragaszkodik a barokk zenei nyelvezet minden jegyéhez – affektus elmélet, zenei retorika, zenei és zenén kívüli szimbólumok, stb. Ebből a szempontból volt nagy jelentősége pedagógiai műveinek a korabeli zenetanításban, melyek a mai napig megőrizték jelentőségüket. A zenetanárnak az oktatás folyamatában jól kell tudnia orientálódnia a barokk zenei nyelvezet komplex problémakörében.

G. Ph. Telemann pedagógiai jellegű műveiben¹⁶ viszonylag nagy teret szentel a vokális kompozícióknak, kezdve a szöveg szempontjából is érdekes, 36 éneket tartalmazó gyűjteménnyel: *Klingende Geographie (Hangzó geográfia)* TWV¹⁷:25:1 1708-ból. Ez a dalgyűjtemény az énekművészetet tanuló kezdők számára ajánlott, mely a korabeli világ geográfiai arculatát egyszerű architektonikai építményként mutatja be. A meglehetősen terjedelmes vokális gyűjtemény, a *Singe-, Spiel-, und Generalbass-Übungen (1733/35)* TWV 25:39-85 47 énekgyakorlatot¹⁸ tartalmaz számozott basszus kísérettel; az ifjú énekessel megismerteti a barokk zene törvényszerűségeit. Hasonló irányultságú a 24 ének-, és generálbasszus gyakorlatot tartalmazó *Ódák* (TWV 25:86-109) című kötet. Telemann pedagógiai munkásságának jelentős hozadéka a

¹⁴ G. Ph. Telemann a világ zenetörténetében különleges egyéniségnek számít, mivel valószínűleg ő az egyetlen, aki a zeneművészet valamennyi területéhez szükséges zenei municiót autodidakta módon sajátította el.

Önéletrajzi írásában így ír erről: *”Köszönet Istennek és a természetnek azért, hogy zenész lehetek.”* (Kahl 1972, 196.o.). Telemann három önéletrajzot készített különböző zenei lexikonok számára 1718-ban, 1729-ben és 1740-ben. Az 1738/39 folyamán íródott negyedik életrajzra nemrégiben bukkantak rá és életrajzi vázlatként tartják nyilván (Rampe 2017, 353-388.o.).

¹⁵ Napjainkban már sok esetben fel sem tűnik némely 16-18. században született kompozíció pedagógiai küldetése, melyeket ma koncerteken, a repertoár részeként játszunk.

¹⁶ Véleményünk szerint Telemann több kamara jellegű – instrumentális, vokális vagy instrumentális-vokális műve –alkalmas tanulási célokra is. Azokat a műveket, melyeket itt megnevezünk, maga G. Ph. Telemann sorolt a pedagógiai jellegű kategóriába, vagy mi tettük ugyanezt a pedagógiai és előadói tapasztalataink alapján. Jelen tanulmány szerzője több régizene együttesben viola da gambán játszott itthon (Szlovákiában) és külföldön: Magyarországon, Lengyelországban.

¹⁷ TWV – Telemann Werke Verzeichnis: Telemann műveinek tematikus-szisztematikus katalógusa, melyet Martin Ruhnke (1921-1995) állított össze, és a Bärenreiter kiadó adott ki három kötetben: I. kötet, 1984; II. kötet, 1993; III. kötet, 1999. E mellett a vokális műveket tematikus-szisztematikus katalógus formájában – TVWV Werner Menke (1907-1993) állította össze, és két kötetben (1983) a Vittorio Klostermann Kiadó Frankfurtban adta ki.

¹⁸ A kottában – melyet magunk is használtunk – ugyan 48 dal szerepel, viszont a 39-es ének - Toback (Tabak) - a 40-es számon is szerepel, úgyhogy a gyűjteményben valójában 47 dal van.

12 módszertani szonáta (TWV41) hegedűre vagy harántfuvolára¹⁹ és basso continuo-ra, két füzetben: 1728-ból és 1732-ből. Az 1740-ben készült, 24 szonátából álló *Essercizii musici* dramaturgiai érdekességként szabályosan váltakozik a basso continuoval kísért 12 szóló szonáta különböző összetételű 12 triószonátával.

3) *Singe-, Spiel-, und Generalbass-Übungen* (TWV 25:39-85) ének-, és generálbasszus gyakorlatok

Telemann egyik legérdekesebb, tanulmányi célokra alkalmas műve a *Singe-, Spiel-, und Generalbass-Übungen* (1735) TWV 25:39-85 (ének-, és generálbasszus gyakorlatok) 47, a szerző által áriának nevezett éneket tartalmaz. Érdeklenség, hogy a kötet egyes darabjai újságokban, folytatásokban jelentek meg 1733. november 20-tól 1735. január 17-ig, hetente két mű, mindig csütörtökön.²⁰ Az egyes énekekben, melyeket maga G. Ph. Telemann áriának²¹ nevezett, angol, francia és lengyel stílusjegyek²² fedezhetők fel.

Kivételes műről van szó, mely számos jellegzetes vonással rendelkezik:

– formai szempontból a következő modelleket találhatjuk (a forma a szöveg jelentésének a függvénye):

a b a

a b c

a b a b

a a b

a b b

– rövid énekekről – áriákról – beszélünk, melyek terjedelme mindössze egy oldal, kivételt képez a 39-es, és a 40-es számmal is jelölt *Toback*, ami két oldalas. A gyakorlatok számozott basszussal vannak ellátva, ami hangsúlyozza pedagógiai jellegüket.

– a dalok hangterjedelme d^1 -től maximum g^2 -ig terjed,

– a billentyűs hangszer – csembaló jobb kéz szólama a korabeli szokásoktól eltérően a zeneszerző által kidolgozott számozott basszust is tartalmazza, nyilvánvalóan az oktatási szándék miatt, és kiemeli az egész gyűjtemény gyakorlati kézikönyv jellegét a generálbasszus oktatásában,

¹⁹ A 18. század első negyedében inkább a csőrfuvola (Blockflöte) volt népszerű, melyet flauto dolce-nek is neveztek a flauto traverso-val szemben, mely a harántfuvolát jelölte.

²⁰ Seifert [s. a.], s. VI.

²¹ A későbarokk korban az énekeket áriának nevezték. Ennek ellenére mi maradunk az ének elnevezésnél, mert jobban megfelel a műfaji felépítésnek.

²² Jung 1980, 22. o.

– minden dal végén a zeneszerzőtől származó, a generálbasszus kidolgozását segítő megjegyzéseket találunk, ami didaktikai szempontból a gyűjtemény legjelentősebb hozadéka – hosszabb elméleti fejtegetés nélkül magyarázza a generálbasszus kidolgozásához és játékához szükséges gyakorlati tudnivalókat.

– más iskolákkal összevetve – Johann David Heinichen (1683-1729), Johann Mattheson (1681-1764) – az elemzett mű a teljesen kezdők számára készült, alapvető munka. Érdeemes hangsúlyoznunk, hogy a 18. századi elméleti jellegű írások között Telemann műve egyedülálló példája a generálbasszus gyakorlati oktatásának,

– a dalok szövegét korának legelismertebb költőitől: Daniel Stoppe-től, (1697-1747), Bartold Heinrich Brockes-től (1680-1747) és másoktól vette.

A Telemann által kidolgozott, a generálbasszus-játék oktatására vonatkozó módszertani lépéseket a kötet első, *Neues* (Újdonság) című gyakorlatán keresztül mutatjuk be röviden.

No. 1.
Neues.

(1) Das gemböckel zu pfeifen, ist die größte Ehre, so viel es fern können, bei der gleich anlangt gemennter uncoro-
lage zu erheben, schändlich ist dies dardaus besterlen genzer anlang in der Höhe nicht weiter, als wenn 3 bis
mit 6 erheben.

(2) Der Pfeif — Schenkt, bis die rechte Hand beschiffen ruhe.

(3) Der cifer 6 ist es am besten, entweder halber, oder auch bis 3 zu verapfen, mit ferret bey 6 (17) (8) zu
lösen, weil 10 aber die nicht in die Finger fügen, so verapfen man bis 6 den halben, mit bey 6 (17) (8) (10)
verkönnen.

(4) Die Höhe angestrichen 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100.

Georg Philipp Telemann *Singe-Spiel und Generálbass-Übungen* (1735)
Tww 25:39-85, 1., *Neues* című ének.

G. Ph. Telemann az első, *Neues* című énekhez kapcsolódó magyarázata áttekinthető módon segíti a játékos. A hangjegyek alatt zárójelben található számok egyes szabályokat megmagyarázó jegyzetekre utalnak, melyek a lap alján olvashatók. Pl.

- (1) Amennyire lehetséges, a jobb kéz szólamának abban a lágéban kellene maradnia, amelyben rögtön az első akkord megszólal: nem kellene a h^1 -tól az e^2 -ig tartó terjedelmen túlmennie.
- (2) A lefelé mutató ferde vonal jelzi, hogy a jobb kéz ugyanott marad.
- (3) A 6 (szextakkord) esetében az a legjobb, ha a 3 (tercet) kettőzzük meg, ahogy azt a (6), (7), (8) pontokban látjuk. Ha viszont ez nem felel meg az ujjmozgásnak, megkettőzhetjük az 8 (oktávot) a baszszusban, ahogy az (5), (9), (10) pontokban látszik.
- (4) Mint ahogy a példán látjuk, a d^2 magas hangot érdemes több, egymást követő szextakkord esetében használni.

A fenti elemzésből kitűnik, hogy módszertanilag átgondolt, a gyakorlatot és az elméletet összekötő tanításról van szó. Ebben az összefüggésben olyan modern tankönyvről beszélhetünk, amely megfelel a XXI. századi módszertanoknak is.

Vitán felüli, hogy a Telemann nevével fémjelzett *Singe-Spiel und Generalbass-Übungen* (TWV 25:39-85) a *Módszertani szonátákkal* együtt a 18. század első felében született pedagógiai jellegű munkákat figyelembe véve a legjelentősebb művek közé tartozik. Napjainkban is aktuális mindkét mű egyszerű és rendkívül szemléletes koncepciója, mely kezekedik a tanuló viszonylag gyors előre haladásáról, s egyben a megszerzett ismeretek tartósságáról.

Befejezés

Telemann pedagógiai jellegű kötete a *Singe-, Spiel-, und Generalbass-Übungen* (TWV 25:39-85) a 18. század első felében született munkákat figyelembe véve a legjelentősebbek közé tartozik. Ellentétben ennek a kornak a többi jelentős teoretikusával – Johann David Heinichen (1683-1729) és Johann Mattheson (1681-1764) –, akik terjedelmes értekezéseket írtak a generálbaszszusról, teletűzdelve hosszú, bonyolult elméletekkel, Telemann tankönyvében a generálbaszszus tanításának gyakorlat-központú koncepciójával találkozunk. A gyakorlatban, kottaanyagban, az adott korban áriának nevezett, rövid dalok példáján érthetően mutatja be a számozott baszszus kidolgozásának egyes szabályait. Ez a közvetlen, a korszakra nem jellemző kivételes tanítási koncepció biztosította ennek a gyakorlat-központú kötetnek a népszerűségét

már keletkezésének idején, nemcsak Németországban, de szinte egész Európában. A mű kivételes voltáról győz meg minket az a tény, hogy még ma is van mondanivalója a barokk zene iránt érdeklődők számára. Nagyon érthető és elfogadható módszertani lépéseivel képes arra, hogy az érdeklődőt ma is bevezesse a generálbasszus rejtelseibe. Nem feledkezhetünk meg azonban arról sem, hogy Georg Philipp Telemann ebben a kötetben az áriák interpretációjával is foglalkozik. Ezzel a kérdéssel azonban – tekintettel a jelen tanulmány korlátozott terjedelmére – egyáltalán nem foglalkoztunk.

Megjegyezzük, hogy Telemann pedagógiai munkáit érdemes kiegészíteni a korabeli értekezések ismeretanyagával:

- MATTHESON, Johann: *A tökéletes karnagy (Der vollkommende Kapellmeister)*,

- MATTHESON, Johann: *Das Neu=Eröffnete Orchestra*,

- QUANTZ, Johann Joachim: *Kísérleti használati utasítás arról, hogyan játsszunk harántfivolán*,

-BACH, Carl Philipp Emanuel: *Értekezés a zongorán való játék helyes módjáról*.

A felsorolt művek értékes információkat tartalmaznak a korabeli interpretációról, melyek nélkül nem tudnánk megfelelően tájékozódni Telemann pedagógiai-zeneszerzői munkásságában. A korabeli értekezések mellett fontos a napjainkban minden országban viszonylag nagy számban megjelenő összefoglaló elméleti munkákat is tanulmányozni. Igen jelentős pl. ez a német írás: Rolf Dammann: *Der Musikbegriff im deutschen Barock, 1984 (A zene fogalma a német barokkban)*, mely teljes képet nyújt a kései német barokk sokszínűségéről, melyben érvényesül a reformáció hatása és Luther zenével kapcsolatos nézeteinek hatása is.

Források:

TELEMANN, Georg Philipp. [s. a.]. *Singe-, Spiel- und Generalbaß-Übungen*. Leipzig: Bärenreiter-Verlag

Szakirodalom:

JUNG, Hans Rudolf. 1980. Einführung in Telemanns Leben und Werk. In: *Georg Philipp Telemann Leben – Werk – Wirkung*. Berlin: Kulturbund der DDR

KAHL, Willi. 1972. *Selbstbiographien deutscher Musiker des 18. Jahrhunderts*. Amsterdam: Frits Knuf

- KREMER, Joachim. 2001. Musikpädagogischen Positionen um 1700: Joachim Gerstenhütel und Georg Philipp Telemann im Vergleich. In: Reipsch, Brit – Lange, Carsten (ed.) *Zwischen Musikwissenschaft und Musikleben*. Hildesheim; Zürich; New Yor: Georg Olms Verlag ISBN 3-487-11660-X, s. 241 - 256
- MEDŇANSKÝ, Karol. 2016. Georg Philipp Telemann viola da gambára és basso continuora írt szonátái az „Essercizii musicii” c. gyűjteményből és használatuk napjaink hangszeres oktatási gyakorlatában. In.: *MŰVÉSZE-TEK KÖLCSÖNHATÁSA Tanulmánykötet*. Szeged 2016 ISBN978-615-5455-57-5, s. 169 – 190
- MENKE, Werner. 1987. *Georg Philipp Telemann: Leben, Werk u. Umwelt in Bilderdokumenten*. Wilhelmshaven: Florian Noetzl Verlag ISBN 3-7959-0399-8
- PETZLODT, Richard. 1975. Die Musik in der protestantischen Latienschulen der Telemann-Zeit. In: *Telemann und die Musikerziehung* (Fleischhauer, Günter – Siegmund-Schultze, Walther, ed.) Magdeburg: Rat der Stadt
- RACKWITZ, Werner. 1981. *Georg Philipp Telemann Singen ist sa Fundament zur Music an allen Dingen*. Leipzig: Verlag /hilipp Reclam jun.
- RAMPE, Siegbert. 2017. *Georg Philipp Telemann und seine Zeit*. 2. Auflage. Laaber: Laaber-Verlag
- SEEGER, Horst. 1981. *Musiklexikon Personen A-Z*. Leipzig Seitcher Verlag für Musik 1981.
- SEIFFERT, Max. [s. a.]. Einleitung. In.: TELEMANN, Georg Philipp. [s. a.]. *Singe-, Spiel- und Generalbaß-Übungen*. Leipzig: Bärenreiter-Verlag
- SIEGMUND-SCHULTZE, Walther. 1975. Einige Gedanken zur Eröffnung der wissenschaftlichen Konferenz: Telemanns Beiträge zur Musikerziehung der Aufklärungsepoche und ihre Bedeutung für die Musikerziehung der Gegenwart. In: *Telemann und die Musikerziehung* (Fleischhauer, Günter – Siegmund-Schultze, Walther, ed.) Magdeburg: Rat der Stadt

Szlovák nyelvről fordította: Maruzsné Sebó Katalin
Szakmailag ellenőrizte: Dr. Maczelka Noémi